

INVENTARIS VAN HET IMMATERIEEL CULTUREEL ERFGOED VAN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

1. REFERENTIE

Dossierreferentie: 5000-0024

Aanvraag van: 07/06/2021

Datum van opname in de inventaris: 15/12/2021

Bijgewerkt op: --/--/2021

2. IDENTIFICATIE VAN DE AANVRAGER

2.1. NAAM

Vertegenwoordigd door: (de gevolmachtigde)

Mevrouw De heer

Naam: De Gheyndt

Voornaam: Jean-Jacques

Functie: Initiatiefnemer van het « Handvest voor de Zwans en de Brusselse streektalen »

Contactperso(n)en:

Mevrouw De heer

Naam: De Gheyndt

Voornaam: Jean-Jacques

Adres: Dinantstraat 6

1000 Brussel

Telefoon: +32 474 57 25 63

E-mail : science.zwanze@gmail.com

3. IDENTIFICATIE VAN HET ELEMENT / BENAMING

De Brusselse zwans

3.1. BETROKKEN DOMEINEN

- Tradities, uitdrukkingen, talen
- Podiumkunsten
- Sociale gebruiken, rituelen, festiviteiten
- Kennis en praktijken met betrekking tot de natuur en het heelal

- ▮ Vaardigheden met betrekking tot ambachten
- ▮ Andere:

3.2. KORTE BESCHRIJVING VAN HET ELEMENT

De Brusselse zwans is even typerend voor de Brusselse identiteit als Manneken-Pis (*Menneke-Pis* in de volksmond), de Grote Markt of de 'frietkotcultuur'.

In de 19de eeuw en tot aan de Tweede Wereldoorlog is de zwans voornamelijk een *farce*, een *overdrijving*, een *mystificatie*. Een *zwanzer* beschimpt zijn slachtoffers met een pontificale ernst. Hij is de laatste die het recht heeft om te lachen met de grappen die hij vertelt. Zwans paart overdrijving met absurde taalconstructies die een mengeling zijn van het Vlaamse en het Franse dialect, maar de *zwanzer* spot vooral met zichzelf: "Zalig diegenen die met zichzelf kunnen spotten, want zij geraken nooit uitgelachen".

Vandaag is het concept vooral gericht op een guitige, Rabelaisiaanse *humor* waarin het accent een belangrijke rol vervult en waarvan het onderwerp *onlosmakelijk verbonden is met het volkse erfgoed en de Brusselse streektalen*. Die combinatie maakt de zwans tot een *Brusselse levenskunst* en voor sommigen tot een burgerdeugd!

Het woord 'zwans' heeft een bijzondere etymologie. Het is afgeleid van het Duitse woord *Schwanz* dat 'staart' en bij uitbreiding het mannelijk lid betekent! Het is een eigenaardig psychologisch fenomeen om te verwijzen naar de geslachtsorganen als het gaat over zotternijen, *couillonades* (Standaardfrans), of *klûteraa* (het Brussels Vlomse equivalent).

Het woord 'zwans' staat in de Vlaamse en Nederlandse woordenboeken, maar komt - eigenaardig genoeg - niet voor in de Nederlandse versie van Wikipedia. De woorden 'zwans' en 'zwanzer' vinden we daarentegen wel terug op de Nederlandse en Engelse pagina's van Wiktionary (de laatste associeert het gewoon met België, zonder verdere toelichting). De Franse vertaling 'zwanze' is opgenomen in de Larousse en Le Petit Robert, alsook in de *Base de données lexicographiques panfrancophone* (BDLP) van de universiteit Laval in Québec en in de *Trésor de la Langue Française informatisé* (TLFi) van de CNRS / Université de Lorraine.

Het is dus opportuun om een *grondige studie voor te stellen van zowel de zwans als zijn taaldragers*. Dat is het opzet van het initiatief "*Handvest voor de Zwans en de Brusselse streektalen*".

3.3. BETROKKEN GEMEENSCHAP(PEN) OF GROEP(EN)

De zwans wordt beoefend in de *privésfeer*, door iedereen met veel of een beetje zin voor humor en met een (minstens passieve) kennis van een van de Brusselse streektalen.

Ze geeft dagelijks aanleiding tot nieuwe creaties dankzij de inventiviteit van *originele creatievelingen* die een eeuwenoude traditie in stand trachten te houden in de vorm van *literatuur* (fictie, geschiedkundige pseudo-essays, fabels, toneelstukken, strips, liedjes, sketches, parodieën, enz.) of in de vorm van *plastische kunsten* (hedendaags beeld van Tom Frantzen: *Madame Chapeau*, de *Vaartkapoon*, de *Zinneke-Pis*; schilderijen van Louis Ghémar en Félicien Rops uit de 20ste eeuw).

Op YouTube, Dailymotion en de sociale media vallen regelmatig nieuwe vertegenwoordigers te ontdekken, eenmalig of van langere duur.

De zwans wordt ook nog veelvuldig *doorgegeven*. Cafés, theatercafés, officiële schouwburgen, culturele verenigingen, zetten de traditie voort tijdens punctuele evenementen die ze op hun programma zetten of tijdens grote volksfeesten zoals de Meyboom Folklorissimo (het jaarlijkse folklorefeest op de Brusselse Grote Markt dat in september wordt georganiseerd).

In Brussel weten de mensen niet alleen waar de zwans voor staat, ze beleven ze nog elke dag.

3.4. PLAATS

Het fenomeen komt voor in het hele Gewest.

4. KENMERKEN VAN HET ELEMENT

4.1. BETROKKEN TA(A)L(EN), REGISTER(S), TAALNIVEAU(S)

Het fenomeen van de *Brusselse* zwans is onlosmakelijk verbonden met de talen die er een component van zijn: de "Brusselse streektalen" die nog worden gesproken in de Marollen (een volkswijk in Brussel die onderhevig is aan gentrificatie), maar ook in de oude wijken van de volkse gemeenten van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (Sint-Jans-Molenbeek, Koekelberg, Jette, enz.).

We citeren in dit verband Jef Kazak (Jean d'Osta):

Mais ce qui est embêtant, c'est que dans dix ans vous saurez plus trouver un plombier pour raccommoder ton cabinet qui coule, ni un électricien pour mettre un nouveau interrupteur à la place d'un qui est kapot, ni un jardinier pour une fois un peu arranger ton jardin, ni un plekker pour replâtrer ton collidor. Ou bien tu devras alors, mon cher, demander les services d'un licencié en plombièrologique, ou d'un ingénieur en électricitologie, ou d'un docteur en floralologie, ou d'un breveté en hautes études de plâtro-plekkothérapeutisterie.

[NL : Maar wat vervelend is, binnen tien jaar vindt u geen loodgieter meer om je lekkend toilet te herstellen, geen elektricien om een kapotte schakelaar te vervangen, geen tuinier om eens wat aan je tuin te doen, geen plakker om je gang te plaasteren. Of je moest beroep doen op de diensten van een licentiaat in plombierologische wetenschappen, een ingenieur in electricitologie, een dokter in de floralologie, een gebrevetteerde in de plaasterplakko-therapie].

We stellen in dat verband ook even de "Brusselse streektalen" voor die vandaag nog worden gebruikt:

- Het *Brussels Vloms* is een *Vlaams dialect* met tal van archaïsmen, Franse woorden en kleurrijke en sappige uitdrukkingen. Voor een Franstalig iemand varieert de verstaanbaarheid van 'heel goed' tot 'heel moeilijk'. Zoals elk dialect kan het Brussels Vloms onverstaanbaar lijken voor wie enkel de standaardtaal spreekt. Bijvoorbeeld: *de wagen van mijn vader* wordt bijvoorbeeld *manne pa zaaine auto!*

- Het *Beulemans* of "het Frans zoals het wordt gesproken in Brussel". Voor de Fransen is het *Beulemans* het 'Belgisch', maar dat is veel te beperkt en doet het dialect oneer aan. Het is immers een sappige *mengtaal* die ontstond uit de vervorming van het Frans door Brusselaars met Vlaamse roots die de denkwijze van hun moedertaal hebben behouden. Bijvoorbeeld: *tiens, voilà mon père sa voiture* (Vlaamse zinsstructuur), in plaats van: *tiens, voilà la voiture de mon père*.
- Een voorbeeld van *tweetalige zwans*
Een straatruzie tussen twee personen die elkaar kruisen: Vanuit het raam op de tweede verdieping, met de armen leunend op een kussen, roept een vrouw hen toe om op te houden, maar ze roepen terug: "occupe-toi de tes casseroles!". Als ze beledigd naar beneden komt, blijkt ze een vrij imposant figuur te hebben: *Zuu 'n twee dikke tette!* (De verteller mimeert: *Deux seins, gros comme ça!*). De man die de vrouw beledigde, krijgt een hevige kopstoot. De ongelukkige: *'t ès al 25 joêr dat 'm in d'isolés leit, èn eï es nog ni geneize!* (hij ligt al 25 jaar op de intensieve zorg, bij de 'geïsoleerden', en hij is nog niet genezen!) Onlangs wilde hij een hoed kopen: *eï eit moote ne devis moêke!* (hij heeft een prijsbestek moeten vragen, zo groot was zijn hoofd!)

4.2. OPGAVE VAN DE IMMATERIËLE UITDRUKKINGEN

De zwans is een grap, een farce, een overdrijving, een mystificatie.

- Een zwanser beschimpt zijn slachtoffers met een pontificale ernst. Hij is de laatste de het recht heeft om te lachen met de grappen die hij vertelt. Zwans paart overdrijving aan absurde taalconstructies die een mengeling zijn van het Vlaamse dialect en het Franse, maar de zwanser spot vooral met zichzelf: "Zalig diegenen die met zichzelf kunnen spotten, want zij geraken nooit uitgelachen".
- Het is een soort van guitige, Rabelaisiaanse *humor die onlosmakelijk verbonden is met het volkse erfgoed van Brussel*, net zoals streekstalen van de hoofdstad.

In het dagelijkse leven is de zwans *mondeling* en impulsief.

- De zwans wordt beoefend in de *privésfeer*, door iedereen met veel of een beetje zin voor humor en met een (minstens passieve) kennis van een van de Brusselse streektalen. Ze kan plots opduiken in een gesprek, in het verkooppraatje van een marktkramer (om zijn woorden kracht bij te zetten), in het midden van een dispuut (om de druk van de ketel te halen)...
- Het feit dat de zwans een *mondelling* aangelegenheid is (je moet het accent *horen*) maakt haar nog onweerstaanbaarder en is de beste getuigenis van haar immateriële expressie.

Ook in het *culturele leven* wordt de zwans in al haar vormen beoefend.

- In de literatuur is ze aanwezig in fictieverhalen, geschiedkundige pseudo-essays, fabels, toneelstukken, strips, liedjes, sketches, parodieën, enz.
- Fabels bieden een mooie gelegenheid om de grote auteurs te parodiëren door hun woorden in de meest brandende actualiteit te dompelen. Jean de la Fontaine spotte

met de hoge adel en de bourgeoisie van zijn tijd; de zwans spot met onze politieke leiders en de gebeurtenissen in het dagelijkse leven.

- Een voorbeeld – *een parodie op een operastuk*:
"L'amour, on sait pas de chemin avec" op de tonen van Habanera uit Carmen, een opera van Bizet. <https://www.youtube.com/watch?v=tqypwEUYdG8>

Deze unieke combinatie maakt de zwans tot een *Brusselse levenskunst*. En voor sommigen tot een burgerdeugd!

4.3 OPGAVE VAN DE GEASSOCIEERDE MATERIËLE ELEMENTEN Instrumenten, voorwerpen, artefacten, plaatsen...

Alle facetten van de literaire zwans (fictieverhalen, geschiedkundige pseudo-essays, fabels, toneelstukken, stripverhalen, liedjes, sketches, parodieën, enz.) worden *uitgegeven* en krijgen terecht een plaats in onze *openbare bibliotheken* die er een speciale afdeling aan wijden.

In de Brusselse kranten en tijdschriften van de 20ste eeuw waren rubrieken als *Virgile* (in het weekblad "Pourquoi Pas ?") of *Jef Kazak* (in het dagblad "Le Peuple"), die de lof zongen van de zwans, zeer populair.

Gefilmd theater, *cinematografische* aanpassingen zijn terug te vinden op algemene platformen (YouTube, Dailymotion en de sociale media) of op meer gespecialiseerde websites (gewijd aan de 'zwans' en de Brusselse streektaalen).

In *liedjes* en *sketches* in het Brussels Vloms, het Frans of in de beide talen, geschreven door onze 'anciens' (*Lange Jojo*, Renaat Grassin / *Ketje*, ...) of door meer hedendaagse artiesten (zoals de *BarberPeis* of *De Braave Joenges*), is de zwans nog altijd aanwezig. Dé motor is ongetwijfeld de parodie. Cd's, YouTube en Dailymotion, de sociale media, websites over Brussel, enz. verspreiden de zwans.

Ook de schilderswereld beleefde haar gloriemomenten met de zwans, in de 20ste eeuw met *Louis Ghémar* en *Félicien Rops*. De stad Brussel leende een aantal werken uit voor de tentoonstelling van het Musée Félicien Rops (2018-2019) getiteld "De Louis Ghémar à James Ensor, zwanze, fantaisie et burlesque 1850-1914".

Heel wat *plaatsen* in Brussel brengen in heel uiteenlopende vormen ode aan de zwans:

- Affiches zoals "*L'Abécédaire bruxellois*" bij Ploegmans, een brasserie in de Hoogstraat;
- Geveldecoraties zoals die van *café "Le Brusseleir"* op de hoek van de Hoogstraat en de Zuidlaan.
- De voetbalzaal van de Union Saint-Gilloise (Voetbalclub – zie 4.4) .
- Conferenties, voorstellingen, literaire avonden zoals in *Het Goudblommeke in Papier*, een cultuurcafé in de Cellebroersstraat, of in het *Théâtre royal de Toone* ;
- Het *Monument voor de levenden* (en niet voor de doden!) in de Marollenwijk;

- Het *openbare beeldenerfgoed* zoals: *Madame Chapeau* (uit het toneelstuk Bossemans et Coppenolle) in de Zuidstraat of de *Vaartkapoen en Agent 15* (beeld dat de ingesteldheid van de Molenbenaar ten aanzien van de overheid vertolkt) van Tom Frantzen, op het Saincteletteplein (aan het kanaal).

4.4. HISTORIEK EN RECENTE ONTWIKKELINGEN

Net zoals bij de overdrijving van Marseille is het moeilijk te zeggen waar de Brusselse zwans precies vandaan komt. Toch bestaat er een specifiek document dat dateert uit 1695, enkele dagen nadat de stad werd gebombardeerd door de troepen van maarschalk de Villeroy die in dienst was van Lodewijk XIV. Het gaat om een klucht van Manneken-Pis getiteld: *T' Mantien-Pis Claeghende om dat het door de Fransche Bombarderinge met eenen ongelukkigigen Letter-wissel ofte Anagarama geworden is Man-Pist-Niet*. Manneken-Pis vertelt over de psychosomatische gevolgen van het bombardement want van de schrik is hij zijn 'natuurlijke functie' verloren!

Die tekst kunnen we beschouwen als een van de oudste afdoende getuigen van de zwans, zonder daarom te zeggen dat de 'zwans' daarin ontstaan is (zoals bij de *Serments de Strasbourg* de 'romaanse' component voorgesteld wordt als het breekpunt tussen het late Gallo-Romeins en het prille Frans).

In de 19de eeuw laat de zwans steeds meer schriftelijke sporen na, zowel in de literatuur (vooral in de fabels) als in het volkstheater. Franstalige auteurs zijn daarbij veel actiever dan (echt) Vlaamse auteurs, ook al halen ze hun volkse zinswendingen en uitdrukkingen uit het *Brussels Vloms*. Bijvoorbeeld:

- De *originele auteurs* aan Franstalige zijde:
  - o Barès en zijn fabels of zijn bewerking van "Le Cid" van Corneille;
  - o Bazoef (Léopold Pels) met zijn zelf gefinancierde kranten "Bazoef!" en "La Casserole" en zijn bundel "Mastelles et z-oeufs durs";
  - o Curtio (Georges Garnir) en zijn "Zievereer, Krott & Cie, Architek: Baedeker de physiologie bruxelloise", een uitvoerige portrettenverzameling met ook, "le Zwanzeur".
  - o Jacques Collin de Plancy met "L'histoire du Manneken-Pis, racontée par lui-même", in 1824 gepubliceerd in Brussel, waarin onze 'oudste Brusselse burger' de kans krijgen om op een guitige manier de geschiedenis van onze mooie stad te vertellen en te laten optekenen door een Frans auteur met een passie voor fantastische verhalen en zwans.
- *Anonieme auteurs* aan Vlaamse zijde zijn opgenomen in een (Nederlandse) studie van de Vlaamse en Nederlandse dialecten (1882), die – onder meer – een hilarische biografie bevat van Godfried van Bouillon.
  - o Cypriaan Verhavert schrijft zijn "Brusselsche typen" (1923) in het Nederlands, niet in het dialect.

Rond 1830 ontstond het traditionele *poppentheater Toone*. In de 'poesjenellenkelder' in de volkse Marollenwijk brachten Antoine Genty en zijn opvolgers parodieën op toneelstukken,

opera of de klassieke literatuur. Zowel in de tekst als in het spel komt de zwans uitvoerig aan bod.

Verenigingen – zoals de “Société des Joyeux” (Belgische literaire kring opgericht in 1847), vanaf 1850 geleid door Charles De Coster - zetten zich in voor het meer kleurrijke aspect van de Brusselse zwans. Zij vormden de kweekvijver van het redactieteam van *L'Uylenspiegel*.

Een hoogtepunt was de oprichting in 1846 van de *Société des Agathopèdes*, een liberaal burlesk broederschap van vermaak. Elk nieuw lid moest een memorabele zwans organiseren! Als aanhangers van de romantiek en imitators van de vrijmetselaars bedachten de Agathopeden middeleeuwse wortels die teruggingen tot de 15de eeuw. Zo waren zij “de zonen van de Orde van de Agathopeden” en zetten zich net als zij in voor gastronomie en eruditie. Van een memorabele zwans gesproken! In deze zwansvereniging vinden we vele grote namen terug:

- Alphonse Balat (1818-1895), architect (onder meer van de koninklijke serres)
- Auguste Baron (1794-1862), stichter van de Université Libre de Bruxelles.
- Charles De Coster, auteur van Tijn Uylenspiegel
- Alexandre Dumas vader (1802-1870), die in 1850 in Brussel woonde
- François-Joseph Fétis (1784-1871), directeur van het Koninklijk Conservatorium van Brussel
- Alexandre Gendebien (1789-1868), lid van het Voorlopig Bewind
- Michel de Ghelderode (1898-1962), auteur (onder meer van stukken voor het Théâtre royal de Toone)

In de 19de eeuw werden grote *evenementen rond de zwans*, georganiseerd zoals de "Great Zwans Exhibitions", een reeks parodiërende tentoonstellingen in Brussel tijdens de Belle Époque (1885, 1897, 1914). Op deze tentoonstellingen, een verlengstuk van de experimenten van Louis Ghémar (jaren 1870), waren werken te zien die al de abstracte kunst, het dadaïsme en het surrealisme aankondigden. In 1897 bijvoorbeeld stond "Zwanzaïda" op het programma, een parodie op de opera Aïda die werd opgevoerd in de Muntshouwborg.

Begin 20ste eeuw was *Le Mariage de Mlle Beulemans* het startschot van de verspreiding van het concept 'zwans' tot over de landsgrenzen heen. Marcel Pagnol van de Académie française noemde het stuk een meesterwerk en liet zich erdoor inspireren voor zijn trilogie "Marius, Fanny, César". Met name M. Albert, de Parijzenaar die zich geen raad weet met onze Brusselse gezelligheid, stond model voor zijn M. Brun, afkomstig uit Lyon maar wonend in Marseille.

Tijdens de internationale en/of werelddtentoonstellingen die in de 19de en 20ste eeuw in Brussel werden georganiseerd, werd de zwans gepromoot via de humor en de levenskunst van "Vrolijk België".

Een van de hoogplaatsen van de zwans is onmiskenbaar de Marollenwijk. Die was het toneel voor verschillende 'hoogtepunten' van de zwans in de 20ste eeuw: na de bevrijding van Brussel werden er grote volksfeesten gehouden met hilarische parodieën op het vonnis, de

terdoodveroordeling en de begrafenis van Kaiser Wilhelm II (in 1918) en later ook van Hitler (in 1944). Deze feesten blijven in het geheugen gegrift.

In de Tweede Wereldoorlog, meer bepaald op 9 november 1943, gaf het Onafhankelijkheidsfront de "Faux Soir" uit die flink op de Brusselse lachspieren werkte. Met humor en spot als wapen was de "Faux Soir" niet alleen een verzetsdaad tegen de nazibezetting die aan enkele auteurs het leven heeft gekost, maar ook een prachtige illustratie van de Belgische spot en de Brusselse zwans.

Jarenlang vochten twee ploegen uit gemeenten rond de Stad Brussel om de hoogste plaats in de hogere voetbalregio's: *Daring* uit Molenbeek en *Union* uit Sint-Gillis. Deze hevige (maar broederlijke) strijd was de achtergrond voor een van de bekendste boulevardstukken van Brussel: *Bossemans et Coppenolle* (1938). In 1954 werden er affiches opgehangen die het overlijden van Daring aankondigde ... Een typisch voorbeeld van de Brusselse zwans! Ook de "Zwanze Derby" knoopt aan met deze volkse traditie. De laatste vond plaats op 12 maart 2021.

In de tv-spot voor de liefdadigheidsactie "Cap 48" in 2021 (RTBF) is het Frans te horen zoals het wordt gesproken in Brussel, het *Beulemans* dus.

Ook vandaag nog wordt de zwans gecreëerd, gedeeld en tot leven gewekt tijdens volkse manifestaties die regelmatig in Brussel worden georganiseerd en in de nog altijd levende literaire creatie.

4.5. SOCIOCULTURELE CONTEXT Functies, waarden: rol van de genders, van de jongeren ...

Zwans staat los van de sociale klasse, al zullen de bescheiden milieus - misschien - meer guitigheid aan de dag leggen en de meer gecultiveerde milieus meer woordspelingen.

- Het stuk *Le mariage de Mademoiselle Beulemans* (geschreven in 1910) wordt nog regelmatig opgevoerd. Het kent steeds opnieuw succes bij een Brussels publiek waarvan het sociale milieu, de familiale afkomst en de dialectkennis in 100 jaar tijd aanzienlijk zijn veranderd.

In het publiek zitten zowel Brusselse Vlamingen als Franstaligen. Het belang en de expressievormen kunnen variëren naargelang de culturele achtergrond van de geïmmigreerde bevolking.

- Net zoals *Le mariage* werd ook het stuk *Bossemans et Coppenolle* in het Brussels Vlomse dialect vertaald door het *Brussels Volkstejoëter*. Elke voorstelling kan rekenen op de waardering van Franstalige en Vlaamse, jonge en minder jonge Brusselaars die elkaar vinden in de lach.

Hoewel de Franstalige en de Vlaamse Brusselaars dus een gezamenlijke passie koesteren voor de zwans, moeten we vaststellen dat op het internet veel meer Franse dan Nederlandse verwijzingen naar de zwans zijn terug te vinden.

4.6. SUPRAGEWESTELIJKE CONTEXT In voorkomend geval het element plaatsen in een bredere geografische context.

Het fenomeen van de zwans is per definitie een Brusselse aangelegenheid, maar zijn uitstraling reikt tot over de grenzen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Het Brusselse woord 'zwans' is opgenomen in de Larousse en Le Petit Robert, de *Base de données lexicographiques panfrancophone* (BDLP) van de universiteit Laval in Québec en in de *Trésor de la Langue Française informatisé* (TLFi) van de CNRS / Université de Lorraine.

Boeken over de zwans worden in heel België verspreid en zijn niet zelden ook in het buitenland te koop.

De zwans wordt bestudeerd aan universiteiten in België en het buitenland. Twee voorbeelden:

- Een literaire studie van de onomastiek (*een onderdeel van de filologie dat de eigennamen bestudeert*), de geografie en het avontuur, getiteld "*Zwanze et science à la conquête de l'empire: Nirep et les mystères du Congo*" (UCL, 1993).
- Een interuniversitaire wedstrijd Internationaal publiekrecht over het onderwerp: "*Procès simulé en droit international public. Objet du litige: Le Siroco demande à la Cour de dire et juger que la Zwanze doit restituer au Siroco l'ensemble des œuvres d'art, des vestiges archéologiques et ossements humains originaires de cet État et se trouvant dans les institutions muséales et universitaires de la Zwanze*" (UCL, 2020).

5. ROLLEN VAN DE HOUDERS EN GEBRUIKERS VAN HET ELEMENT

5.1. DE UITVOERDERS (DIE OPTREDEN EN DOORGEVEN)

De zwans wordt spontaan beoefend in de privésfeer, door iedereen met veel of een beetje zin voor humor en met een (minstens passieve) kennis van een van de Brusselse streektaalen. Ze kan plots opduiken in een gesprek, in het verkooppraatje van een marktkramer (om zijn woorden kracht bij te zetten), in het midden van een dispuut (om de druk van de ketel te halen). Het feit dat de zwans een *mondellinge* aangelegenheid is (je moet het accent horen) maakt haar nog onweerstaanbaarder en is het beste bewijs van haar immateriële expressie.

Behalve individuele personen in de privésfeer zijn er verschillende categorieën van beoefenaars van de zwans: zij die de "*Brusselse streektaalen* doorgeven, zowel het *Brussels Vloms* (het Vlaamse dialect van Brussel) als het *Beulemans* (het Frans van Brussel) en zij die zich bezighouden met de Brusselse traditie. Allemaal houden ze de *traditie* in stand.

Mondelinge overlevering en entertainment – populaire verspreiders

De *mondelinge* zwans wordt vooral *doorgegeven* in de cafés, tijdens bals en privéfeesten (huwelijken...) of volksfeesten, op radio en tv, op het internet, enz. Enkele recente voorbeelden in alfabetische volgorde:

Videofilmpjes op YouTube, Dailymotion en de sociale media

- BarberPeis, **een vocaal kwintet** combineert de 'barbershopstijl' met Brusselse zwans <https://www.barberpeis.com/>
- De Braave Joenges, **singer-songwriters** van Brusselse blues <https://debraavejoenges.be/>

- Het Brussels Volkstejoeter – een **theatergezelschap met voorstellingen in het Brussels Vloms (2000)**
<https://www.brusseleir.eu/brussels-volkstejoeter/>
- Eliane Van den Ende, **auteur**
<http://www.zwans-zwanze.be/>
- Emballage Kado, een **folkgroep** met Brusselse liedjes
<http://www.emballagekado.be/>
- Joske Maelbeek, **auteur-verteller** van fabels in het Beulemans
<https://www.youtube.com/watch?v=f5AqYB7-9pM>
- Kevin le forain, **voorstellingen** rond de zwans in het Brussels dialect
<https://artsrtlettres.ning.com/events/kevin-le-forain>
- Lange Jojo / Le Grand Jojo, **volkszanger** (tweetalig) uit de hoofdstad
<https://www.youtube.com/watch?v=EJJsNTK1NJ8>
- La Minute belge, **sketches** - elke aflevering van de reeks legt op een humoristische manier, in 1 minuut tijd, de betekenis uit van een belgicisme (woord of uitdrukking)
<https://www.youtube.com/watch?v=tYFVDSbdEY0>
- Nic et Flup racontent Bruxelles, **sketches** rond zwans en het *Beulemans*
<https://www.youtube.com/channel/UCcsLVu7xBm5ZjEL3gTODKrg>
- Sophie de Tillesse, **operazangeres** met Brusselse liederen.
https://www.youtube.com/watch?v=X_fHLdIX1ic.
- Théâtre royal de Toone – **poppentheater**
<http://www.toone.be>
- De Zinnefolee, **een gemengd Brussels koor** brengt een mengeling van Brel en Brecht
<https://www.zinnema.be/fr/artistes/artiste/de-zinnefolee>

Radio-tv

Zowel de Vlaamse als de Franstalige radio- en tv-zenders van België dragen punctueel of herhaaldelijk bij tot de verspreiding van de zwans en de Brusselse streektaalen. In alfabetische volgorde :

De RTBF (Franstalige Belgische radio- en tv-zender) of zijn voorloper de RTB

- *Un jour dans l'histoire: la zwanze* – radiomagazine over geschiedenis in het algemeen
De uitzending van 18 juli 2018 bevatte een interview met Jean-Jacques De Gheyndt over de zwans.
<https://www.rtb.be/>
- *Les Ambassadeurs* – magazine van de zender "La Une"
De uitzending van 14 mei 2016, droeg de titel "Dans "Les Marolles", au cœur de Bruxelles, avec "Les Ambassadeurs" en handelde over de zwans en de volkse tradities van de hoofdstad.
<https://www.rtb.be/emission/les-ambassadeurs>
- *Stoemp, Pèkèt... et des rawettes !* – magazine op de zenders "La Une" en "VivaCité" dat aandacht besteedt aan onze regio's, onze inwoners, hun regionale talen ... en hun humor!
https://www.rtb.be/auvio/emissions/detail_stoemp-pek-et-des-rawettes?id=14926
- *Le Mariage de Mademoiselle Beulemans* werd op 19 december 2014 opgevoerd door 11 acteurs van de RTBF in een programma voor het goede doel.

<https://www.rtbf.be/auvio>

- *Les archives audiovisuelles de la Sonuma* bevatten een RTB-programma uit 1974 over de bijzonderheden van het Brussels en de Brusselse geestesgesteldheid. Een deel ervan is specifiek gewijd aan de zwans (hoofdstuk 5 van de uitzending). Het voorbeeld van de (tweetalige) zwans dat we gaven in punt 4.1 komt uit dit deel.
https://www.rtbf.be/auvio/detail_pitche-la-mort?id=2706157

De VRT (Vlaamse Radio en Televisie) of zijn voorloper BRT (Belgische Radio en Televisie)

- Stukken in het dialect (Brussels *of andere dialecten*) zoals *Jeroom en Benzamien* met een combinatie van *Brussels Vloms* en zwans (1968), door de VRT (Vlaamse Radio en Televisie), heruitgezonden in 2003.
- *In't lieg plafond*, een zeer populair programma in het *Brussels Vloms* (op *Omroep Brabant*) met afwisselend sketches en liedjes (1973-1977).

Op de regionale media van Brussel (en de rand) vindt men informatie, initiatieven en activiteiten in de dialecten van deze specifieke regio (in alfabetische volgorde):

- *Bruzz*, Vlaamse radio- en tv-zender (+ magazine op papier) met Brusselse informatie over vooral het lokale cultuurleven (*de Vlaamse tegenhanger van BX1*)
<https://www.bruzz.be/>
- *BX1*, een algemene Franstalige tv-zender met programma's over Brussel en de Franstalige inwoners van de "faciliteitengemeenten" (*de Franstalige tegenhanger van Bruzz*)
<https://bx1.be/>
- *Ring TV*, een algemene Vlaamse informatiezender die aandacht besteedt aan de Vlaamse "Rand" en Brussel
<https://www.ringtv.be/>

Feesten en het verenigingsleven, verspreiders van de Brusselse identiteit

De zwans is een belangrijk onderdeel van het *Brusselse feest- en verenigingsleven*: Meyboom, wijkfeesten, kapittels van broederschappen, het festival Folklorissimo maar ook de Marollenwijk, cafés, markten, kermissen. In alfabetische volgorde:

- De *Bûûmdroegers* – dragers van de Meyboom (immaterieel Unesco-erfgoed), legendes en tradities uit de Middeleeuwen (geassocieerd met de Compagnons de Saint-Laurent)
<https://www.meyboom.be/page18.html>
- De *Gardevils* – die toezien op het goede verloop van de Meiboomplanting (geassocieerd met de Compagnons de Saint-Laurent)
<https://www.meyboom.be/gardevils.html>
- De *Chasseurs de Prinkères (Ukkel)* – herneming van een traditie die begin 20ste eeuw verdween <https://www.leschasseursdeprinkeres.org/>
- De *Dames Moustache*, voorbehouden voor dames die al dan niet gehuwd zijn met leden van de "Orde van de Brusselse Moestasje" (zie verder)
<https://brusselse-moestasje.wikeo.be/>
- De *Joyeux adeptes de la Mijole* – traditioneel behendigheidsspel
<https://www.facebook.com/joske.Maelbeek.5>

- *Madame Chapeau* – een personage uit “Le Mariage de Melle Beulemans” dat een eigen leven leidt!
<https://www.bruxelles.be/folklorissimo>
- *Orde van de Brusselse Moestasje* – ter ere van de heel bijzondere, echte snorren
<https://brusselse-moestasje.wikeo.be/>
- *De Orde van de Vrienden van Manneken-Pis* – wereldwijd hét symbool van Brussel.
<https://ordre-manneken-pis.wikeo.be/>
- Het *Théâtre royal de Toone* – poppentheater
<http://www.toone.be>
- *De Woltje studentenkring* – vereniging van oud-studenten van de twee "Vrije Universiteiten van Brussel" (ULB + VUB), Facebookpagina over de zwand en de Brusselse streektalen
<https://fr-fr.facebook.com/groups/15295728505/>
- *De Zinneke Parade* – multicultureel carnaval. 'Zinneke' is een bijnaam voor de mensen van Brussel.
https://fr.wikipedia.org/wiki/Zinneke_Parade
- *De Zwanze Days de la bière* – initiatief van brouwerij Cantillon (Anderlecht)
<https://beer.be/agenda/zwanze-2020/>

En wie herinnert zich niet Michel Demaret, voormalig burgemeester van de Stad Brussel (1940–2000) en Freddy Thielemans (1944-), emblematische figuren van de echte Brusselse zwans.

Schrijvers - 'passeurs' van de formele taal

De *geschreven zwans* is voor de buitenwereld het meest representatief. De meeste schrijfsels zijn parodieën op de fabel, maar er zijn ook fictiewerken, historische pastiches, toneelstukken, liederen, strips, enz. Enkele voorbeelden in alfabetische volgorde volgens de familienaam

Literatuur (essays, fabels, romans, toneelstukken...).

- M. Jean-Paul Boyazis, **toneelauteur**: "Les Caprices de l'Ami Théo", toneelstuk in het beulemans
<https://www.udp.be/tag/jean-paul-boyazis/>
- M. Louis-Michel Carpentier, **tekenaar** van de stripreeks "Poje"
<https://www.topgame.be/>
- Bianca Dall'Osso & Guylaine Germain, auteurs van stripverhalen (*zwans en Brusselse streektalen*)
<https://www.maisoncfc.be>
- M. Jean-Jacques De Gheyndt, **essayist**, vertaler in het dialect, auteur en conferencier
www.science-zwanze.be
- Georges Lebouc, **auteur** van woordenboeken en bloemlezingen van de Brusselse zwans
https://fr.wikipedia.org/wiki/Georges_Lebouc
- M. Joske Maelbeek, **auteur** en vertaler in het dialect (*Beulemans*), scenarioschrijver.
<https://www.facebook.com/joske.Maelbeek.5>
- M. Georges Roland, **auteur** van « tramino-polars zwanzés »
<https://www.georges-roland.com/>

- M. Jean-Pierre Vanden Branden, Brussels **auteur** (en groot specialist van Erasmus, voormalig conservator van het Erasmuseum en van het begijnhof van Anderlecht)
<https://laboiteapandore.fr/2015/09/25/regard-amoureux-sur-le-parler-bruxellois/>

Artikelen in kranten en weekbladen (op papier en online)

- *Bruzz Magazine*, gratis magazine in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest
<https://www.bruzz.be/abonnement-op-bruzz>
- *La Libre Belgique* een van de journalisten was jarenlang een groot verdediger van de zwans en de Brusselse streektalen (kroniek van Christian Laporte)
<https://www.lalibre.be/>
- *Le Soir* wijdt een regelmatige kroniek aan het Frans en de diverse Belgische varianten daarvan, ook de Brusselse (kronieken van Michel Francard en Daniel Couvreur)
<https://plus.lesoir.be/39792/dpi-authors/michel-francard>
<https://plus.lesoir.be/28833/dpi-authors/daniel-couvreur>

Formele verspreiders

De lessen "Brusselse streektalen" zijn ambtshalve *formele verspreiders* van de zwans, in die zin dat ze de geschiedenis, de actoren, de verschillende facetten van deze traditie uitleggen. Enkele recente voorbeelden in alfabetische volgorde:

- De lessen Brussels van de "Académie pour la Défense et l'illustration des Parlers Bruxellois"
<http://www.toone.be/infos/article/l-adipb>
- De lessen Brussels Vloms en de publicaties van vzw Brusseleir!
<https://www.brusseleir.eu/>
- De Manne van de Platou, dialectvereniging uit Koekelberg
<https://www.variaties.be/portfolio-item/de-manne-van-de-platou/>
- De lessen-conferenties Brusselse streektalen van "Pour la Science et pour la Zwanze! » www.science-zwanze.be

5.2. TOESCHOUWERS EN ONDERSTEUNERS

Hedendaagse werken over de *Brusselse zwans* worden vooral verspreid door uitgevers, conferentiezalen, cafés, enz. In alfabetische volgorde:

Les Associations bernardiennes (A.B.), ASBL – **Uitgever**

- "Les Associations Bernardiennes" verenigt onafhankelijke auteurs die er bewust voor kiezen om hun werken onafhankelijk uit te geven onder een gezamenlijk label. Georges Roland (romans) publiceert over de zwans met zijn "tramino-polars zwanzés".
a.bernardiennes@gmail.com – www.bernardiennes.be

La *Bibliothèque des Riches Claires* – **Verspreider**

- De *Bibliothèque des Riches Claires* stelt niet alleen papieren en digitale publicaties over de geschreven cultuur ter beschikking, maar organiseert ook *conferenties* over verschillende thema's waaronder de zwanze (en de Brusselse streektalen)
<http://www.brunette.brucity.be/bib/bibp1/index.htm#>

Le Cercle d'Histoire de Bruxelles (C.H.B.), ASBL – Verspreider

- De C.H.B. stelt zich tot doel om "*DE historische, folkloristische, taalkundige en culturele geschiedenis van het Brussels Gewest te bestuderen en uit te dragen*" via een driemaandelijks magazine, een website, conferenties en rondleidingen.
www.cehibrux.be

La Fleur en Papier doré – Verspreider

- In dit welbekende café worden conferenties, concerten, muziek- of poëzieavonden, enz. georganiseerd, in verband met de zwanze (en de Brusselse streektaalen).
<https://lafleurenpapierdore.be/>

Le Livre de votre région – Diffuseur

- Een recent initiatief dat zich buigt over de banden tussen de auteurs en de lokale handelaar en/of de lezer. <https://www.livredeyourregion.com/>

La Maison de la Francité, ASBL – Verspreider

- Het Maison de la Francité stelt zich tot doel de Franse taal en de internationale francophonie te promoten in een open en moderne geest..
<https://www.maisondelafrancite.be/>

Het Oeis van 't Brussels – Uitgever en verspreider

"Het Oeis van 't Brussels" is zowel een "dialectloket" voor lessen *Brussels Vloms (bv.)*, als uitgever van woordenboeken bv. van Marcel de Schrijver en van de grammatica bv. van Sera de Vriendt en een boekhandel gespecialiseerd in de Brusselse streektaalen.
info@brusseleir.eu – www.brusseleir.eu

5.3. BEHEERDERS EN ORGANISATOREN

De zwans is van nature "*Zwanze Domicile Fixe*" (*Een in het Nederlands onvertaalbare woordenspel*). Een aantal persoonlijke initiatieven zijn echter bevoorrechte getuigen van de zwans. Die aspecten werden in detail besproken in de delen 5.1 en 5.2.

Het initiatief "*Handvest voor de Zwans en de Brusselse streektaalen*" (zie deel 9) stelt zich tot doel de verschillende actoren te verenigen om de inspanningen beter te coördineren.

5.4. GEASSOCIEERDE INSTELLINGEN EN ORGANISATIES

Omdat de zwans nauwelijks is los te denken van de Brusselse streektaalen ondersteunen de instellingen die de endogene talen en het orale erfgoed verdedigen ook de zwans. In alfabetische volgorde:

Federatie Wallonië-Brussel – dienst Endogene talen

- Bij decreet van 24 december 1990 erkent de Federatie Wallonië-Brussel de taalkundige en culturele bijzonderheid van de gebruikers van de "endogene regionale talen".
<http://www.languesregionales.cfwb.be/>

Variaties vzw – Koepelorganisatie voor dialecten en Vlaams oraal erfgoed

- *Vlaamse* koepelorganisatie voor dialecten en oraal erfgoed. Deze vzw verenigt de lokale en regionale dialectverenigingen in Vlaanderen en Brussel.

<https://www.variaties.be/>

De Stad Brussel

- *Werkingsubsidies* (bv: *Théâtre royal de Toone*) en de organisatie van culturele manifestaties (bv: *Folklorissimo*).

<https://www.bruxelles.be/folklorissimo>

Vlaamse Gemeenschapscommissie (VGC)

- De VGC, de basis en de draaischijf van de Vlaamse Gemeenschap in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, verleent financiële steun aan de vzw *Brusseleir*!

<http://www.erfgoedcelbrussel.be/nl/erfgoedveld/erfgoedverenigingen-1/brusseleir>

6. STAAT, LEEFBAARHEID EN OVERDRACHT VAN HET ELEMENT

6.1. HUIDIGE OVERDRACHTSWIJZEN

De traditie van de zwans wordt al generaties lang mondeling doorgegeven in familiekring. Auteurs beoefenen ze in hun werk en verenigingen werpen zich op als enthousiaste verdedigers van de zwans. Ook kranten en weekbladen, radio- en/of tv-programma's, culturele activiteiten (theater, literatuur) en last but not least de sociale media schenken aandacht aan de zwans (*zie 5.1 en 5.2*). *De zwans zit verankerd in het collectieve onderbewustzijn van vele Brusselaars.*

6.2. TRADITIONELE PRAKTIJKEN DIE HET ELEMENT OF BEPAALDE ASPECTEN ERVAN REGELEN OF ER DE TOEGANG TOE BEPERKEN

De zwans is een *geestesgesteldheid*. Er is van nature dus geen 'toegang tot het beroep'. Het is een heel natuurlijk en evident verschijnsel en iedereen die zich interesseert voor tradities en de Brusselse spirit kan zich erin verdiepen.

6.3. LEEFBAARHEID VAN DE IMMATERIËLE ELEMENTEN, BESCHIKBAARHEID VAN DE BIJBEHORENDE MATERIËLE GOEDEREN/VOORWERPEN

Onze taalkundige specificiteiten worden vooral verdedigd door privé-initiatieven, met eigen middelen. De schrijvers, toneelacteurs, singer-songwriters die we noemden in 5.1 en de verenigingen waarnaar we verwezen in 5.2 *leven niet van hun kunst*: in de meeste gevallen gaat het om een bijberoep, vrijwilligerswerk, een passie, een ludieke zin om te delen. (Het Théâtre de Toone daarentegen wordt gesubsidieerd door de overheid).

De leefbaarheid van de immateriële elementen van de zwanze is bijzonder fragiel. Ze word vooral verdedigd door privé-initiatieven, met eigen middelen.

De schrijvers, toneelacteurs, singer-songwriters die we noemden in 5.1 en de verenigingen waarnaar we verwezen in 5.2 *leven niet van hun kunst*: in de meeste gevallen gaat het om een bijberoep, vrijwilligerswerk, een passie, een ludieke zin om te delen.

Het *Théâtre royal de Toone*, de Meyboom, de Zinnekeparade, daarentegen worden gesubsidieerd door de overheden.

De beelden van Tom Frantzen, (al dan niet) gewijd aan de zwans, werden besteld door de overheid.

6.4. EVENTUELE BEDREIGINGEN

Zoals reeds gezegd in 6.3 zijn veruit de meeste activiteiten persoonlijke initiatieven die zullen voortbestaan zolang deze 'zwanendoorgevers' de nodige jeugdigheid en energie vinden om ze voort te zetten. Het feit dat een aantal broederschappen van de gastronomische zwans recent werden opgedoekt, bewijst dat.

Zonder overheidssubsidiëring van de culturele verenigingen zullen zowel de praktijk als de verspreiding van de manifestaties over de zwans afzakken.

6.5. BESTAANDE BEHEERS- OF BEWARINGSMAATREGELEN

Bestaande beheers- en bewaringsmaatregelen

- Het beeld van Tom Frantzen staat in de openbare ruimte en is in de toeristische gidsen opgenomen als een belangrijk element van de 'brusselitude'.
- Dankzij de *verspreiding* door boekhandels en openbare bibliotheken (een initiatief van bijvoorbeeld de Federatie Wallonië-Brussel) blijven de *geschreven werken* ter beschikking van het publiek. De mondelinge zwans wordt nog doorgegeven via platformen zoals YouTube, Dailymotion en de sociale media of via tv-programma's zoals "*Stoemp, Pèkèt... et des rawettes !*" op de RTBF of de schriftelijke getuigenissen op de website " NWS" van de VRT.

Aanbevolen* beheers- en bewaringsmaatregelen

- **Gedetailleerde studie van het fenomeen van de zwans**
Opname van deze fiche in een monografie.
- **Prijs van de zwans**
(Meer)jaarlijkse prijs ter ondersteuning van de hedendaagse creatie, naar het voorbeeld van de "Prijs van de endogene regionale talen" van de Federatie Wallonië-Brussel. Afwisseling tussen:
  - o Essay, fictie, poëzie, enz.;
  - o Liedjes, films, video's, andere?
- **Parcours van de zwans.**
Gebaseerd op het project "Alors on Zwanze" van *Visit Brussels*
Referentie: [2016-10-21-dp-alors-on-zwanze.pdf](https://www.visitbrussels.be/2016-10-21-dp-alors-on-zwanze.pdf)

* Deze initiatieven hebben nood aan financiële en structurele steun van overheidsinstellingen zoals het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, de GGC, de Federatie Wallonië-Brussel of de stad Brussel...

7. REFERENTIES

7.1. ANDERE INVENTARISSEN

Staat het element vermeld in een inventaris van de Federatie Wallonië-Brussel of van Vlaanderen?

Is het element erkend bij de UNESCO of in een ander programma?

Voor zover wij weten is de zwans *niet opgenomen* in een dergelijke inventaris, noch van de Federatie Wallonië-Brussel, noch van de Vlaamse Gemeenschap.

De zwans is niet erkend door UNESCO of door een ander programma.

7.2. REFERENTIES (BIBLIOGRAFISCHE, DISCOGRAFISCHE, AUDIOVISUELE EN ARCHIVISTISCHE)

Deze lijst is niet volledig. Ze tracht enkel een 'voldoende volledig' overzicht te geven zodat de externe lezer zich met behulp van controleerbare referenties een beeld kan vormen van de omvang van het fenomeen. *Er wordt slechts één voorbeeld gegeven per auteur* (in alfabetische volgorde).

7.2.1. HOOFD-BIBLIOGRAFIE EN PUBLICATIES

Essays, romans, poëzie, strips, woordenboeken...

- Jean-Paul Boyazis, *Les Caprices de l'Ami Théo*, stuk opgevoerd maar niet uitgegeven.
- Louis-Michel Carpentier, (*Les aventures de*) *Poje*, diverse uitgevers, 1983 – 2020.
- Jean-Jacques De Gheyndt, *Schieven Architek!*, Bruxelles, Bernardiennes, 2016.
- Jean d'Osta, *Les Flauwskes de Jef Kazak*, Bruxelles, Le Livre, 1995.
- (Voorgesteld door) Georges Lebouc, *Les fables de Virgile*, Bruxelles, Racine, 2010.
- Georges Lebouc, *Les zwanzeurs. Anthologie de l'humour bruxellois*, Bruxelles, Labor, 2000.
- Joske Maelbeek, *Quelques pas de zwanze classique*, TopGame, 2020.
- Jean-Pierre Vanden Branden, *Regard amoureux sur le parler bruxellois*, Bruxelles, Pandore, 2015
- Eliane Van den Ende en al., *Zwanze, fantaisie & burlesque: de Louis Ghémar à James Ensor*, Namur, Musée Félicien Rops, 2018.
- Paul Van Stalle en Joris d'Hanswyck, *Bossemans et Coppenolle*, 1938 (talrijke heruitgaven).
- Fernand Wicheler en Frantz Fonson, *Le mariage de Mademoiselle Beulemans*, 1910 (talrijke heruitgaven).

7.2.2. ARTIKELS

- Jean-Jacques De Gheyndt, *Histoire du Manneken-Pis, racontée par lui-même* (de Jacques Collin de Plancy), *Cercle d'Histoire de Bruxelles*, tijdschrift nr 152, 2021.
- Jean d'Osta, *Jef Kazak*, (hebdomadaires) *Germinal* et *Vlan!*, meer dan 500 sketches (over meerdere decennia).
- Joske Maelbeek, *Mijole: en un mot comme en zwanze*, *Cercle d'Histoire de Bruxelles*, tijdschrift nr 147, 2020.

- Annie Teirlink, *Louis Ghémar, un zwanzeur au grand cœur*, *Cercle d'Histoire de Bruxelles*, tijdschrift nr° 140, 2018.
- Eliane Van den Ende, *Zwans, een verzet vermomd in humor* <https://historiek.net/zwans-verzet-vermomd-in-humor/129871/>
- Virgile, *Dialogues de la semaine*, (hebdomadaire) Pourquoi Pas ? meer dan 500 sketches.

7.2.3. IN DE MEDIA

Kranten

- Nicolas Blanmont, *Zwanze mozartienne en streaming* (La Monnaie met en ligne une version réécrite et potache de "Der Schauspieldirektor" van Mozart), *La Libre*, 22-02-2021.
- Georges Lebouc, *La zwanze, plus sérieux qu'il n'y paraît !*, *La Libre*, 21-12-2000.
- Roger-Pierre Turine, *La Zwanze pour religion (Félicien Rops)*, *La Libre*, 06-11-2018.

Radio- en tv-programma's

- Les Ambassadeurs [Escapade dans les Marolles : la fiche complète \(rtbf.be\)](#)
- Un jour dans l'histoire [Un jour dans l'histoire - La Zwanze - 29/11/2018 \(rtbf.be\)](#)

7.2.4. TENTOONSTELLINGEN

7.2.5. AUDIOVISUEEL MATERIAAL

CURSUSSEN EN CONFERENTIES

Formele structuur

- ADIPB <http://www.toone.be/infos/article/l-adipb>
- Brusseleir! <https://www.brusseleir.eu/>
- Cercle d'Histoire de Bruxelles <https://www.cehibrux.be/chroniques/en-brusseleir/>
- Fédération Indépendante des Seniors <http://www.fedindseniors.be>
- Pour la Science et pour la Zwanze ! www.science-zwanze.be

Interviews op radio en televisie

- La zwanze (1974) [SONUMA | Pitche la Mort, la gueuze et la zwanze \(2\)](#)
Chap. 5 émission « À travers le Bruxelles populaire »

Terugkerende radio- en tv-programma's

- Stoemp, Pèkèt et des rawettes ! <https://www.rtbf.be/auvio/> (petite séquence bruxelloise)

TONEELVOORSTELLINGEN

Professionele gezelschappen

- *Le Mariage de Mademoiselle Beulemans* en *Bossemans et Coppénolle*, worden al honderd jaar lang regelmatig opgevoerd (door de Compagnie des Galeries).
- *Bossemans et Coppénolle à Hollyfoot* (1989) herhaalt het succes van het oorspronkelijke stuk.

Amateurgezelschappen

- *Les Caprices de l'Ami Théo*, van Jean-Paul Boyazis – UDP : 2010, 2019.
- *Ce bon Monsieur Zoetebeek*, van J. Van Roy en L. Bajart – UDP : 2005.
- *Le Mariage de Mademoiselle Beulemans*, van F. Fonson en F. Wicheler – gebracht door journalisten van de RTBF : 2014.

- Van de lange lijst stukken van het BVT (Brussels Volkstejoêter) noemen we:
  - o *De Traaffiest van M. Beulemans*, van F. Fonson en F. Wicheler (2002)
  - o *Den Emmerdeur*, volgens het toneelstuk van Francis Veber (2013)
  - o *'n Kat es gien poos*, volgens « The Taming of the Shrew » van Shakespeare (2012)

TERUGKERENDE EVENEMENTEN

- Zwanze Derby (jaarlijks: voetbalmatch RWDM – Union)
  - https://bx1.be/type_emissions/le-derby-de-la-zwanze/
  - <https://www.bruzz.be/videoreeks/maandag-1-februari-2021/video-terugblik-union-sterker-dan-rwmd-drassige-zwanzederby>
- Foire du Livre Bruxelles 2020, Stand Federatie Wallonië-Brussel
  - <http://www.federation-wallonie-bruxelles.be/>
- *Folklorissimo* : ieder jaar zijn er stands gewijd aan de Brusselse streektalen: *Toone*, *"Poje"*, *Cercle d'Histoire de Bruxelles...*
- "Weik van het Brussels » (jaarlijks - in samenwerking met *Brusseleir!*)
  - <https://www.bruzz.be/videoreeks/alleman-zwanst>

WEBSITES

Theater

- Bossemans et Coppenolle [Extraits "Bossemans et Coppenolle" - YouTube](#)
- Brussels Volkstejoêter <https://www.brusseleir.eu/brussels-volkstejoeter/>
- Le Mariage de Mlle Beulemans [\(1978\) Le Mariage de Mlle Beulemans - YouTube](#)
- Théâtre royal de Toone <http://www.toone.be>

Essays, poëzie, fictie

- Bianca Dall'Osso & Guylaine Germain <https://www.maisoncfc.be>
- Jean-Jacques De Gheyndt www.science-zwanze.be
- Georges Lebouc https://fr.wikipedia.org/wiki/Georges_Lebouc
- Joske Maelbeek https://www.facebook.com/joske.Maelbeek_5
- Georges Roland <https://www.georges-roland.com/>
- Zwans Zwanze <http://www.zwans-zwanze.be/>

Entertainment (platen, vinylplaten, K7, CD, Youtube...)

- Les BarberPeis [Les BarberPeis - Quand j'étais un snot' gamin - YouTube /](#)
- De Braave Joenges [Mè e stuk in zaan geleï - YouTube](#)
- Cercle Histoire de Bruxelles [Cercle d'Histoire de Bruxelles - YouTube](#)
- Sophie De Tillesse [Carmen à Bruxelles - YouTube.](#)
- Emballage Kado [Emballage kado : BrusselsFlix - YouTube](#)
- Lange Jojo [1982 LANGE JOJO juul cesar - YouTube](#)
- Joske Maelbeek [Les fables de Joske Maelbeek - Le psychologue et le rollmops](#)
- La Minute belge [LA MINUTE BELGE - Non, peut-être ! - YouTube](#)
- Nic et Flup [Nic et Flup te racontent Bruxelles Le façadeklacher - YouTube](#)
- Tich (Virgile) [Tich à l' église - YouTube](#)
- De Zinnefolee [Zinnefolee - YouTube](#)

7.2.6. ARCHIEVEN

7.3. LINK NAAR DE WEBSITE

Website van de promotor van het initiatief "**Handvest voor de Zwans en de Brusselse streektalen**" www.science-zwanze.be

8. MOTIVERING VAN DE AANVRAAG

De zwans is een kenmerk, een deugd zelfs die even typerend is voor de Brusselse identiteit als Manneken-Pis, de Grote Markt of de 'frietkotcultuur'. Ze draagt de meeste kenmerken in zich van een *specifiek immaterieel erfgoed*: traditie, mondelinge uitdrukkingen, endogene talen, sociale praktijken, rituelen, evenementen.

Het initiatief "Handvest voor de Zwans en de Brusselse streektalen" wil de verschillende actoren van de *Brusselse zwans* (en van de Brusselse streektalen) verenigen rond een gezamenlijke perceptie van de omvang van het fenomeen dat hen verbindt. Dit initiatief heeft geen formele of informele structuur. De ondertekenaars van dit Handvest verbinden zich ertoe om bij te dragen tot de creatie en de verspreiding van een kwaliteitsvolle promotie van de Brusselse streektalen. Het initiatief is apolitiek en niet-confessioneel.

9. INSTEMMING EN DEELNAME

Een "Handvest voor de Zwans en de Brusselse streektalen" werd ter ondertekening voorgelegd aan alle actoren die werden genoemd in dit dossier. Het werd ook bij het dossier gevoegd.

Eind september 2021 hadden de volgende personen het al ondertekend (*in alfabetische volgorde*):

Entiteit	Vertegenwoordigd door	E-mailadres
"Poje" BD	Nadine Carpentier	nadinecarpentier123@gmail.com
ASBL francophone de « La Fleur »	Monique Vrins	monique.vrins@pandora.be
Barberpeis	Christophe Schuermans	cschuerm@skynet.be
Braave Joenges	Alain Vanbrussel	vintagesound@hotmail.com ;
Boyazis Jean-Paul (<i>auteur</i>)		jp.boyazis@gmail.com
Cercle d'Histoire de Bruxelles	Myriam Callaert	cehibrux@gmail.com
de Tillesse Sophie		sophie@sophiedetillesse.be
Lebouc Georges (<i>auteur</i>)		g.lebouc@hotmail.com
Maelbeek Joske (<i>auteur</i>)	Dominique Dognie	maelbeek58@gmail.com
Meyboom et al	Christian Reith	Info@meyboom.be

Entiteit	Vertegenwoordigd door	E-mailadres
Nick et Flup	Philippe Baudot	ph.baudot@gmail.com
Order v.d. Moestasjes	Christian Decombele	christian.decombele@skynet.be
Pour la Science et pour la Zwanze	Jean-Jacques De Gheyndt	science.zwanze@gmail.com
Roland Georges (<i>auteur</i>)	Roland Vanderborght	lordan46@gmail.com
van den Ende Éliane (<i>auteur</i>)		elianevde@hotmail.com